

KIRIM HARBİ (1853-1856): YAKINÇAĞ'DA BÜYÜK GÜÇ POLİTİKALARI VE OSMANLI DEVLETİ

THE CRIMEAN WAR (1853-1856): GREAT POWER POLITICS IN THE MODERN ERA AND THE OTTOMAN STATE

Mustafa TURAN*

Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Öz: Napolyon'un iktidarı döneminde Avrupa'da giriştiği savaşlar neticesinde Avusturya, Prusya, Rusya ve İngiltere birlikte hareket etmişler ve Avrupa'da statükonun kurulmasına çalışmışlardır. 1815 yılına kadar süren ve Napolyon'un 18 Haziran 1815'te Waterloo'da İngiltere ve Prusya orduları karşısında yenilmesi üzerine Fransa, önceki sınırlarına çekilmek zorunda kalmıştır. Ayrıca Viyana Kongresi'ni toplayan bu devletler 1815'te bazı kararlar almışlardır. Bu kararlar Avrupa coğrafyasında devletlerin çıkarlarına zarar vermeden takip edecekleri politikaların sınırlarını belirliyordu. Avrupa'da yaşanan bu gelişmeler büyük devletlerin ne kadar güçlü olurlarsa olsunlar, tek başına bir düzen kuramayacaklarını göstermiştir. Artık ikili ilişkiler yerini çoklu ilişkilere bırakmıştı. Büyük devletlerin aralarındaki anlaşmazlıkları halletmek üzere yürüttükleri bu politika, Avrupa coğrafyası ile sınırlı kalmamış ve "yeni dünya düzeni kurmak" gibi bir iddiaya dönüşmüştür. Avrupa coğrafyasında yaşanan gelişmelerde olduğu gibi büyük devletler yönedikleri coğrafyalarda güçleri mesabesinde çıkarları doğrultusunda zaman zaman uzlaşma sağlayacaklarsa da birbirleriyle çatışmaktan da geri durmayacaklardı. Tabii olarak Osmanlı toprakları da sanayileşmelerini gerçekleştirmiş ve dünyayı paylaşma yarışına girmiş olan devletlerin yönedikleri bir saha olmuştur. Askeri, iktisadi ve siyasi açmazları sebebiyle Osmanlı Devleti'nin, bu paylaşım savaşında bir rakip olamayacağı; bilakis rakip devletler arasında paylaşılacak istenen bir devlet olacağı görülmüyordu. Viyana Kongresi'nden sonraki süreçte Büyük devletlerin emperyalist emellerinin Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına yol açmadan tatmin edilmesi veya eğer bu yıkılış kaçınılmaz ise Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki güç dengelerini alt üst etmeden parçalanması ve tasfiye edilmesi büyük güç politikalarının temel sorunu olmuştur. "1853-1856 Kırım Harbi" gerek harbin gerekçeleri gerekse Rusya karşısında Osmanlı Devleti'nin bu devletlerin bir kısmı tarafından himaye edilmesi açısından değerlendirilirse Osmanlı Devleti'nin yıkılış sürecini daha sağlıklı anlamak mümkün olacaktır. Kırım Harbi, sonunda kazanmış olsa da Osmanlı Devleti'nin çaresizliğini ve acziyetini göstermesi bakımından önemli bir olay olduğu gibi yürütülen büyük güç politikaları karşısında kendi gücü ile ayakta duramayacağını ve yıkılması mukadder bir devlet olduğunu gösterecekti.

Anahtar Kelimeler: Kırım Harbi, Rusya, İngiltere, Fransa, Avusturya, Osmanlı Devleti, Yeni Dünya Düzeni

Abstract: During Napoleon's reign, Austria, Prussia, Russia, and Britain collaborated in response to his military campaigns across Europe, aiming to establish a status quo. The conflict concluded in 1815, culminating in Napoleon's defeat at Waterloo on June 18, 1815, by British and Prussian forces, compelling France to revert to its pre-war boundaries. Additionally, these powers convened the Congress of Vienna in 1815, adopting resolutions delineating policies that protected their interests without disrupting the European geopolitical landscape. These developments underlined that no single power, however dominant, could unilaterally impose order. Hence, bilateral diplomacy gave way to multilateral relations. This strategy, aimed at resolving disputes among major powers, extended beyond Europe, evolving into an ambition to establish a 'new world order.' While seeking compromises to align their interests, major powers occasionally clashed in the territories they targeted, including the Ottoman State. The State, burdened by military, economic, and political weaknesses, was not a part of this struggle for dominance but rather a region sought for division among competing powers. The post-Congress of Vienna period presented a crucial challenge: satisfying imperial ambitions without precipitating the Ottoman State's collapse, or, if its dissolution was inevitable, ensuring it did not disrupt the European balance of power. The Crimean War (1853-1856) exemplifies this dynamic. The conflict, driven by its underlying causes and the protective stance adopted by certain powers towards the Ottoman State against Russia, offers valuable insights into the State's decline. Although the Ottoman State emerged victorious, the Crimean war starkly revealed its vulnerability and inability to sustain itself amid great power politics, marking it as a state doomed to eventual disintegration.

Keywords: Crimean War, Russia, Britain, France, Austria, Ottoman State, New World Order

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi/Received: 24 Kasım 2024

Kabul Tarihi/Accepted: 29 Kasım 2024

Yayın Tarihi/Publication: 26 Aralık 2024

DOI: <https://doi.org/10.58640/asyar.1590743>

***Sorumlu Yazar/Corresponding Author**

E-Mail : mustafa.turan@hbv.edu.tr

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

1. Fransız İhtilali'nden Sonra Avrupa'daki Gelişmeler ve Büyük Güç Politikalarının Oluşması

Coğrafi Keşifler, Sanayi Devrimi ve 1789'da gerçekleşen Fransız İhtilali sonrasında Rusya ile birlikte Avrupa devletlerinde önemli gelişmeler yaşanmış ve büyük güç politikaları ortaya çıkmıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak büyük devletlerin yayılcı politikaları Osmanlı Devleti'ni doğrudan etkilemiştir. Coğrafi keşiflerden sonra sanayileşemeyen ve iktisadi bakımdan son derece zayıf bir duruma düşen Osmanlı Devleti'nde Fransız İhtilali'nden sonra başlayan toplumsal çözülme de büyük devletlerin Osmanlı Devleti'nin parçalanması ve paylaşılmasına yönelmelerine yol açmıştır. Yakın çağdaki gelişmelere baktığımız zaman iktisadi, askeri, siyasi ve sair her bakımdan güçlenen devletler karşısında hiçbir varlık gösteremeyen Osmanlı Devleti'nin bu devletlerin isteklerine boyun eğmekten başka bir çaresinin kalmadığı görülecektir.

Coğrafi keşiflerin yapılmasıyla birlikte dünyada ticaret yolları değişmiştir. Bu durum Avrupa'da iktisadi alanlarda da birtakım gelişmelere yol açtığı gibi Avrupa'nın sosyal ve siyasi yapısını da değiştirmiştir. Coğrafi keşiflerden sonra Avrupa-Hindistan ticaret yolunun kontrolü de Avrupalı devletlerin eline geçmiştir. Akdeniz'deki limanların önemi azalırken Atlas Okyanusu kıyısındaki limanların önemi artmıştır. Coğrafi keşifler sebebiyle zenginleşen Avrupa'da devletlerin politikalarında da önemli değişim yaşanmış ve sömürgecilik hız kazanmıştır. Coğrafi keşiflerden sonra güçlenen sömürgeci Avrupa devletleri geniş toprakları ele geçirmeyi başarmışlardır.

Coğrafi keşiflerden sonraki en önemli gelişme Avrupa'da Sanayi Devrimi'nin gerçekleşmesi olmuştur. 18. yüzyıldan itibaren ulaştırma imkânlarının yanı sıra tekniğin gelişmesi ve sanayi üretiminin artması iktisadi ve toplumsal yapılar üzerinde etkili olmuş, tarım toplumundan, dinamik sanayi toplumuna doğru bir dönüşüm başlamıştır. 19. ve 20. yüzyıllarda Sanayi Devrimi'ni gerçekleştiren devletlerin sanayinin ihtiyaçları ve ekonomik büyüme ekseninde politikalar takip ettiklerini görmekteyiz. Avrupa'da siyasi dengenin sağlanması amacıyla ittifakların kurulması veya bu yöndeki teşebbüsler aslında dünya üzerindeki askeri ve ekonomik savaşın gerekleri ve sürdürülebilirliği sebebiyledir. Sanayileşmiş olan Avrupalı büyük devletlerin Avrupa dışındaki coğrafyalara yönelmelerinin temel sebebi öncelikle ekonomik gerekçelerdir. Sanayinin gereği olan hammaddenin temin edilmesi ve üretilen sanayi ürünlerine yeni pazarlar bulma isteği yeni sömürü politikaların esasını oluşturacaktır.

Gerek coğrafi keşifler gerekse sanayi devrimi sebebiyle Avrupa'da husule gelen değişim, sanayileşmiş büyük devletler arasındaki rekabeti de canlandırmış, daha da zengin olmak arzusu ile hareket etmeye başlamışlardır. Bu anlayış devletin, sadece siyasi bir varlık olmayıp iktisadi ve sosyal tarafları olan yüksek bir teşkilat yapısı olduğunu

göstermiştir. Artık dış ticaret devletin çıkarları istikametinde yapılacak olduğundan bütün iktisadi yapının millileştirilmesi önem kazanmıştır. Bu sebeple yerli endüstrinin geliştirilmesine önem verilecektir. Böylece bir devletin varlığını sürdürebilmesi için askerî olduğu kadar iktisaden de güçlü olması gerekli hale gelmiştir. Bu anlayış Avrupa'da ham madde kaynaklarına duyulan ihtiyacın karşılanması ve yeni pazarlar bulmak isteğini kamçulamıştır. Sömürgeci politikaların vaz geçilmez olarak telakki ettiği bu gereklilik nedeniyle daha çok kazanmak için her türlü yola başvurulabilecektir.

19. yüzyıl başlarından itibaren devletler arası ilişkilerde, sanayileşme esasında yeni politikalar takip edilmeye başlanmıştır. Sanayinin ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için siyaseten güçlü olmak hem yeni yatırımlar yapmak hem de diğer sanayileşmiş devletlerle rekabet edebilmek için şarttı. Sömürgeci devletler siyaseten güçlü olmak için öncelikle askeri bakımdan güçlenmeye çalışmışlar ve güçleri mesabesinde yöneldikleri coğrafyalarda zaten geri kalmış ülkeler ve toplumlar üzerinde baskı yapmaktan geri durmamışlardır. Zaten sanayileşmeye bağlı olarak askeri güçleri artmış olduğu için bu devletler gittikleri yerlerde ciddi bir direnişle karşılaşmayacaklardır. Bu durum diğer sanayileşmiş devletler için de söz konusu olduğundan mücadele sömürgeci rekabete dayalı olarak kendi aralarında cereyan edecektir.

19. yüzyılın sonlarında Avrupalı büyük devletler, sanayileri için gerekli olan hammaddeyi elde etmek ve ürettikleri malları pazarlamakla kalmamışlar ve yöneldikleri Avrupa kıtası dışındaki coğrafyalar üzerinde hâkimiyetlerini kurmuşlardır. Uyguladıkları politikalarda ekonomik şartlar ve istekler her zaman ön planda olmuştur. Başka bir ifade ile ham madde ihtiyacını karşılama isteği kadar Avrupa'da biriken sermaye fazlasına yeni yatırım alanları bulma ve üretim fazlasına yeni pazarlar elde etme isteği sanayileşen Avrupa devletlerinin takip ettikleri politikaların esasını oluşturmuştur. Büyük devletler, 17. yüzyılı izleyen dönemde kaba bir yağma yerine koloni olarak ele geçirilen veya koloni haline getirilen bölgelerin ekonomik imkânlarından sonuna kadar yararlanmak istemişlerdir. Artık sömürgeler, yağmalanıp tüketilecek yerler değil hammadde kaynağı olarak kullanılacak, gerektiğinde ucuz iş gücü sağlanacak yerlerdi (Turan, 2015, s.65).

Sanayileşememiş ve siyasi gücünü yitirmiş olan devletlerin, sömürgeci devletlerin baskılarına boyun eğmekten başka yapabileceği bir şey kalmıyordu. Bu sebeple artık kaba bir yağmalama yerine ele geçirilen yerler, ham madde kaynağı ve pazar olarak kullanılan ve ucuz iş gücünden yararlanan yerler haline getirilmişlerdir (Turan, 2019, s. 90-91). Avrupa'nın endüstrileşmiş ülkeleri, kendi nüfus ve topraklarından çok daha büyük toprakları sömürgeleştirmişlerdir. Öyle ki, yakınçağın sonlarında mesela İngiltere'nin sömürge toprakları,

anavatan topraklarının 94 katına ulaşmıştır (Turan, 2015, s.63).

İktisaden gelişmemiş olan Osmanlı Devleti de sanayileşmiş güçlü devletler için yatırım, ham madde kaynağı ve pazar durumundaydı. Askeri ve siyasi gücünü de önemli oranda kaybetmiş olduğu için emperyalist devletlerin baskıları karşısında direnecek bir gücü de yoktu (Turan, 2019, s.94).

Coğrafi keşiflerden sonra sanayileşen Avrupa devletlerinin politikalarını şekillendiren önemli gelişmelerden birisi de 1789 Fransız Devrimi'nden sonra siyasi ve toplumsal hayatı doğrudan etkileyen fikriyatın devletlerarası ilişkilerde yer bulması olmuştur. Fransız İhtilâli ile temel hak ve özgürlükler temelinde ortaya çıkan fikirler aydınlanma çağını yaşayan Avrupa'da idari ve toplumsal değişikliklere yol açtığı gibi çok milletli ve kültürlü yapıya sahip devletleri de doğrudan etkilemiştir. Osmanlı Devleti de Fransız İhtilali'nin yaydığı fikirlerden etkilenen ülkeler arasında idi. Milliyetçilik ideolojisinin etkisiyle muhtelif toplulukların bağımsızlık istekleri, sanayileşmiş devletlerin emperyal gayelerini meşrulaştıran önemli bir gerekçe haline gelmiştir. Böylece Osmanlı Devleti bünyesindeki azınlık unsurları, tahrik ve teşvik etmekten geri durmayan Batılı devletler, Osmanlı Devleti'ne siyasi/meşru müdahale imkânı bulmuş oldular (Turan 2015, s.65).

19. Yüzyılda Batılı büyük güçlerinin politikalarına baktığımızda Osmanlı Devleti ile ilgili olarak vuku bulan hemen her olayda, sanayileşmiş diğer devletler ile mücadele hâlinde bulunan İngiltere'nin politikaları hissedilmekteydi. Osmanlı Devleti'nin geniş sınırları içerisindeki ticari imkânlardan faydalanmak isteyen İngiltere, Fransızlara verilen kapitülasyonlar gibi ticari bazı ayrıcalıklar elde etmeyi başarmıştır. Osmanlı Devleti'nin Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın isyanı ile uğraştığı ve ekonomik bir çöküntü yaşadığı sıkıntılı bir dönemde 1838'de Balta Limanı Anlaşması'nı imzalamak zorunda bırakmıştır. Bu anlaşma ile İngiliz tüccarı en imtiyazlı millet haline gelmiştir. İngiltere ayrıca diğer ülkelerden getirilen malların serbestçe ticaretini yapma imtiyazı da elde etmiştir.

Osmanlı hakimiyetindeki yerlerde zengin petrol yataklarının bulunması üzerine İngiltere Osmanlı Devleti üzerinde nüfuzunu artırmak, mümkün olursa buralarda egemenlik kurmak istiyordu. Bu sayede İngiltere, Hindistan yolunun güvenliği de sağlanmış olacaktır. Artık İngiltere'nin güç politikası 19. yüzyılın sonlarına kadar bu anlayıştan vaz geçmeyecektir. Nitekim bu dönemde İngiltere bir yandan Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü savunur bir politika izlerken Osmanlı Devleti'nin aleyhinde bulunan diğer devletlerle birlikte hareket etmekten de geri durmamıştır. Yüzyılın ortalarında Osmanlı toprakları üzerinde Rus nüfuzunun artması İngiltere'nin çıkarlarına ters düştüğü için Osmanlı Devleti'nin yanında yer almayı uygun bulmuştur.

Bu bilgilerden anlaşılacağı gibi İngiltere'nin paylaşım mücadelesinde etkin bir rol oynayacağını ve Osmanlı Devleti'nin kaderini tayin edecek teşebbüslerde bulunacağını göstermektedir.

1789 Fransız İhtilali'nden sonra sanayileşmesini de tamamlayan Fransa, İngiltere'den sonra sömürgeci bir devlet olarak önemli bir güç haline gelmiş ve Osmanlı toprakları üzerindeki emellerini gerçekleştirmek için gerektiği zaman askeri güç kullanmaktan çekinmemiştir. III. Selim Dönemi'nde Fransa ile ilişkiler dostane bir şekilde devam ederken Napolyon Bonaparte, 1 Temmuz 1798'de Mısır'ı işgal etmiştir. Akka Kalesi'ni de kuşatan Napolyon Cezzar Ahmet Paşa'ya yenilerek Paris'e dönmek zorunda kalmıştır. Daha sonraki tarihlerde de Fransa'nın bu politikası değişmemiş İngiltere'den sonra dünya politikasında güçlü bir devlet olarak yerini almıştır. Zaman zaman İngiltere ile çıkarları çatışmış olsa da çoğu zaman birlikte hareket etmeyi tercih etmiştir.

Çar Deli Petro'dan beri tarihi bir misyon olarak İstanbul'u ele geçirmek ve sıcak denizlere inmek isteyen Rusya da hızla sanayileşmiş ve güçlü bir ordu kurmayı başarmıştır. Yakınçağ'da Osmanlı Devleti'nde yaşayan Ortodoks Hristiyanlar üzerinde de etkisini artıran Rusya'nın politikası da bütün Slavları birleştirmek ve merkezi İstanbul olacak bir Slav devleti kurmak olarak tanımlanan "Pan-Slavizm" ekseninde şekillenmiştir. Balkanlardaki Slavları Osmanlı Devleti'ne karşı kıskırtmaktan hiçbir zaman vaz geçmeyen Rusya, Balkan Slavlarındaki Slav milliyetçiliğini her zaman canlı tutmaya çalışmıştır. Panslavizm fikri/ideolojisi bilhassa Çar II. Aleksandr Dönemi'nden (1855-1881) itibaren etkili olmaya başlamış ve kısa sürede semeresini vermiştir. Panslavizm, General Nikolay Pavloviç İgnatiyev tarafından sistematik hale getirilmiştir. İstanbul ve Boğazlara Rusların yerleşmeleri ve Balkanlar'da yaşayan bütün Slavların Rusya'nın nüfuzuna sokulması gerektiğini düşünen İgnatiyev'in şekillendirdiği ve Türklerin Avrupa ve Asya'dan atılmasını sağlamak amacıyla yürütülen Panslavist propaganda faaliyetleri işe yaramış, bu ideoloji Balkan milletleri üzerinde etkili olmuş ve isyanları hazırlamıştır

Esasen Rusya, Osmanlı Devleti'nin İngiltere ve Fransa ile birlikte savaşmadan paylaşılmasını düşünüyorsa da bu devletler Rusya'nın boğazlarda hakimiyet kurmasından çekindikleri için meseleye sıcak bakmıyorlardı. Fransız İhtilali'nden sonra Napolyon ile Rus Çarı I. Aleksandr Tilsit'te buluşmuşlar ve 7 Temmuz 1807'de Fransa ile Rusya arasında bir ittifak Anlaşması imzalamışlardı. Anlaşma İstanbul ve Rumeli Vilayeti hariç Osmanlı Devleti'nin Avrupa topraklarının Fransa ve Rusya arasında paylaşılmasını öngörüyordu. Ancak Rusya'nın boğazlara yerleşmesi ihtimali üzerine Fransa bu ittifaktan vaz geçmiştir. Zira Napolyon'un ifadesiyle boğazları ele geçirmesi ve İstanbul'a yerleşmesi halinde Rusya göz alıcı bir güç kazanabilirdi (Armaoğlu, 1997, s.66-67; Turan, 2011. s 212). Bu tecrübeden sonra

Osmanlı Devleti'nin parçalanması ve paylaşılmasının büyük sıkıntılara yol açacağını düşünen İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne destek vermeleri kaçınılmazdı.

Avrupa'nın büyük devletlerinden Avusturya-Macaristan İmparatorluğu yakın çağda diğer büyük devletlerle ittifaklar oluşturmak suretiyle Balkanlar'da genişlemeyi başarmıştır. Balkanlar'da hakimiyet kurarak önce Selanik'e ulaşmak isteyen Avusturya da Rusya gibi Adalar Denizi'ne çıkmayı düşünüyordu. Ancak toplum yapısının soy ve dini bakımdan heterojen özellikte olması Avusturya'nın önemli bir açmazı idi. Avusturya devlet başkanı Metternich ülkede yaşayan unsurların devlete bağlılığını sağlamak ve homojen bir toplum oluşturmak için çabaladıysa da başarılı olamamıştır. Macarlar ve Çekler ayaklandıkları gibi Güney Slavları da Sırbistan ve onun hamisi durumundaki Rusya'ya yöneldikleri, Hırvatların geleneksel bağlılıklarının bile zayıfladığı görülecektir. Ayrıca Avusturya her ne kadar sanayileşmiş ise de büyük devletler içinde bir varlık gösterecek duruma gelememiştir. Öyle ki Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Rusya'nın desteklediği Sırbistan'dan gelebilecek bir saldırı karşısında Almanya'nın desteğine muhtaç bir duruma düşmüştür. Dağılma sürecine girmesine rağmen Avusturya-Macaristan İmparatorluğu da mevcut siyasi gelişmeleri değerlendirmeye çalışmış, Osmanlı Devleti'nden Bosna-Hersek gibi bazı toprak parçalarını elde etmekten geri kalmamıştır (Turan, 2018, Bölüm. 4, s.89 vd.).

1789'da ortaya çıkan Fransız İhtilali, Fransa'da mevcut rejimi değiştirmekle kalmamış, dünya politikasında etkin rol oynayan devletlerin sürdürdükleri geleneksel politikaların da değişmesine yol açmıştır. İhtilâl sonrası iktidarı ele geçiren Napolyon'un, Avrupa'da tek güç haline gelme çabaları karşısında Avusturya, Prusya, Rusya ve İngiltere birlikte hareket etmişler ve Avrupa'da statükonun kurulmasına çalışmışlardır. Ancak Napolyon karşısında sağlanan birliktelik, aynı zamanda büyük devletlerin ne kadar güçlü olurlarsa olsunlar, tek başına bir düzen kuramayacaklarını göstermiştir. Bu devletlerden her biri, Avrupa kıtasında bir devletin hâkimiyetini önlemek istediği kadar diğer devletlerin tehdidi altında kalmamak için Avrupa'da statükonun kurulmasını istiyordu. Bu hususta başarılı olsalar bile bu devletlerin çıkarları sebebiyle takip edecekleri politikaların esasında değiştiği söylenemez. Büyük devletlerin aralarındaki anlaşmazlıkları halletmek üzere yürüttükleri bu politika, Avrupa coğrafyası ile sınırlı kalmamış ve "yeni dünya düzeni kurmak" gibi bir iddiaya dönüşmüştür. Bu tarihlerden sonra devletlerarası mücadeleler Avrupa coğrafyası dışında cereyan edecektir. Avrupa statükosunun uzlaşarak yeniden kurulması, sanayileşmelerini tamamlamış ve emperyal hedefleri olan bu devletlerin daha rahat hareket etmelerini sağlamış oluyordu. Rusya hariç tutulursa diğer Avrupa devletlerinin, anavatanları ile bir sıkıntı kalmadığından yeni coğrafyaları ele geçirme veya nüfuz/ sömürge alanlarını genişletmeleri mümkün olabilecektir. Bu devletlerin

yönelindikleri coğrafyalarda ciddi bir direniş ile karşılaşmayacakları için mücadeleler yine bu devletler arasında geçecektir. Fransız İhtilali sonrasında Avrupa coğrafyasında yaşanan gelişmelerde olduğu gibi büyük devletler güçleri mesabesinde çıkarları doğrultusunda yönelindikleri coğrafyalarda zaman zaman uzlaşma sağlayacaklarsa da birbirleriyle çatışmaktan da geri durmayacaklardır. Bu politik tavrın daha iyi anlaşılabilmesi için 1814'te Viyana Kongresi'nin toplanması ve ortak bazı kararların alınması üzerinde kısaca durmakta fayda vardır.

2. Viyana Kongresi 1814-1815

Fransız İhtilali'nin önde gelen isimlerinden Danton'un ortaya attığı "Fransa'nın tabii hudutları" nazariyesine göre Fransa, Ren nehrinden Adriyatik Denizi'ne ve Alplere kadar olan sahayı ele geçirmelidir. Bu görüşten hareketle Fransa'nın Avrupa'da bazı yerleri işgal etmesi, Avrupa'da endişeye yol açmıştır. Fransa'nın kuvvetler dengesinde ağırlığı artmış ise de Fransa'nın bu teşebbüsü Avrupa'da bütün dengeleri altüst edebilirdi. Belçika'nın işgali ve müttefiki olan Hollanda'nın da işgal edileceğinden endişe eden İngiltere harekete geçmiştir.

Fransa ile savaş halinde bulunan Avusturya ve Prusya'dan başka Avrupa'nın diğer devletlerinin önemli bir kısmı da Fransa'nın karşısında yer almışlardır. Bundan sonra Fransa'ya karşı İspanya, Rusya, Portekiz, Venedik gibi devletler ile Papalık'ın dahil olduğu Birinci Koalisyon kurulmuştur (Soysal, 1999, s.64). Birinci Koalisyon (1793-1793) Fransa'da mutlaki rejime dönülmesi gerekçesiyle harekete geçmiş, ancak bir netice alamamıştır. İkinci Koalisyon (1798-1802) ise Fransa'nın eski sınırlarına çekilmesini ve ele geçirdiği yerleri aralarında paylaşmak amacıyla idi. Osmanlı Devleti de topraklarını koruyabilmek amacıyla bu Koalisyona katılmıştır. Rusya ve İngiltere ise Fransızların Doğu Avrupa'dan atılmasını ve boşalacak yerleri ele geçirmek istiyorlardı. Anlaşılacağı gibi İngiltere, Mısır'a ve Malta'ya yerleşmeyi hesap ediyordu. Buralar Yakındoğu ticareti bakımından stratejik yerlerdi. Rusya ise Yediada ve Arnavutluk sahilinin Fransızlardan kurtarılması ile Balkanlara doğru yayılmayı ve Akdeniz inmek yönündeki tarihi emellerini gerçekleştirebileceğini düşünüyordu (Soysal, 1999, s. 257). İkinci Koalisyon döneminde de Fransa'ya karşı bir varlık gösterilememiş, üstelik İngiltere, Fransa'nın elde etmiş olduğu toprakları tanımak zorunda kalmıştır. Buna mukabil Fransa Mısır'ı boşaltmayı kabul etmiştir (Uçarol, 2000, s.22). Bu durum İngiltere'nin şartlar ne olursa olsun istediğini aldığını göstermektedir.

Altıncı Koalisyon (1813-1814) savaşları sırasında Koalisyon kuvvetleri Paris'e girmeyi başarmış (30 Mart 1814) Paris'te yapılan antlaşma ile Fransa 1792 sınırlarına çekilmeyi kabul etmiştir. Bu savaşlar sırasında iktidarını kaybeden ve Elbe adasına sürülen Napolyon'un Mart 1815'te Paris'e gelerek tekrar imparator olması üzerine Koalisyon güçleriyle mücadele yeniden başlamıştır. Bu savaşlar

(Yedinci Koalisyon savaşları) sırasında 18 Haziran 1815'te Waterloo'da Napolyon'un İngiliz ve Prusya orduları karşısında yenilmiştir. Fransa ile Koalisyon devletleri 20 Kasım 1815'de Paris'te yapılan antlaşma ile Fransa eski sınırlarına çekilmeyi kabul etmiştir (Uçarol, 2000, s.33).

1804'de iktidarı ele geçiren ve imparatorluğunu ilan eden Napolyon'un giriştiğı ve 1815'e kadar sürecek olan Koalisyon savaşları Avrupa'da siyasi, sosyal ve iktisadi alanlarda önemli değişikliklere yol açmıştır. Daha önceki güçler dengesi tamamen bozulmuştur. Ancak bu dönemde milletlerin hakları, kendi geleceklerini tayin edebilmeleri, doğal sınırlar ve tarafsızlık hukuku gibi birtakım prensipler devletlerarası ilişkilerde yerlerini almıştır (Uçarol, 2000, s.34).

Avrupa'da barış ve düzenin yeniden kurulmasını sağlamak amacıyla Fransa'ya karşı savaşmış veya ittifak içinde yer almış olan bütün Avrupa devletlerinin iştirakiyle bir kongre toplanmasına karar verilmiş ve Avusturya devlet başkanı Prens Klemens Von Metternich başkanlığında 1 Ekim 1814 tarihinde Viyana Kongresi toplanmıştır.

Metternich tarafından davet edilmişse de Osmanlı Devleti kongreye katılmamıştır. Metternich Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunmasına çalışacağını bildirmişse de Osmanlı Devleti, toprak bütünlüğünün Avrupa büyük devletlerin garantisine altına alınmasının, hakimiyet haklarına hanel getireceğini ve bağımsızlığına gölge düşüreceğini düşünmüştür.

Viyana Kongresi'nde alınan kararlar 9 Haziran 1815 tarihinde imzalanmıştır. Alınan bu kararlarla Fransa, ihtilalden önceki sınırlarına çekilmiş olmakla birlikte Avrupa'da yeniden kurulan güçler dengesinde tekrar yerini almıştır. Artık bu kongreye kadar devletlerarası ikili ilişkilerin yerini çok taraflı diplomasi ilişkileri alacaktır. Her ne kadar Viyana Kongresi kararlarıyla Fransa'nın ihtilalden önceki sınırlara çekilmesi sağlanmış ve Avrupa'da statüko yeniden kurulmuşsa da Avrupalı büyük devletlerinin Fransız İhtilali'nden mülhem hürriyetçi fikirlerin toplumlari etkileyebileceğini hesap edememiş olmaları kısa bir süre kongrenin kararlarının uygulanamayacağını gösterecektir. Zira yayılan hürriyetçi fikirler toplum yapılarını şekillendirmekle kalmayıp geleneksel yönetim biçimlerini de değiştirecektir. Bu sebeple Kongre'de alınan kararlara rağmen kalıcı bir barış sağlanamamış 1815'ten sonra ihtilaller ve isyanlar başlamıştır. Anlaşılabacağı üzere emperyalist emelleri bulunan büyük devletlerin tahrik ve teşvikleriyle milliyetçilik akımları güçlenmeye başlamış, en önemlisi de milliyetçilik düşüncesi devletlerarası ilişkilerde meşru ve vaz geçilmez bir gerekçe olmuştur. Bu yönde yürütölen politikalar özellikle çok milletli ve kültürlü yapıya sahip imparatorlukların parçalanmasına yol açacak ve ulus-devletlerin ortaya çıkması ile yeni dünya düzeninin kurulması istenecektir.

Dünyada paylaşma yarışına girmiş olan devletlerin ilgi ve ihtirasları

doğrudan Osmanlı toprakları üzerinde yoğunlaşmıştır. 18. yüzyıla kadar gücünü önemli ölçüde koruyan Osmanlı Devleti'nin askeri, iktisadi ve siyasi bakımlardan gerilemesi yüzünden rakip devletler arasında paylaşılmak istenen bir devlet olacağı anlaşılıyordu. Viyana Kongresi'nde kendi aralarındaki meseleleri halleden sanayileşmiş Avrupa devletlerinin bu tarihten sonraki politikaları Osmanlı Devleti'nin aleyhine gelişmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin parçalanması ve paylaşılması ile ilgi hemen bütün meseleler "Şark Meselesi" olarak adlandırılmıştır. Viyana Kongresi'nde Osmanlı Devleti'nde yaşayan gayr-ı Müslim tebaanın himayesi için kullanılan bu tabir zamanla daha geniş bir anlam kazanmıştır. "Avrupa büyük devletlerinin, Osmanlı Devleti'ni iktisadi, siyasi nüfuz ve hükmü altına almak veya sebepler ihdas ederek parçalamak ve Osmanlı idaresinde yaşayan muhtelif milletlerin istiklâllerini temin etmek istemelerinden doğan tarihi meselelerin tümüne Şark Meselesi" denilmiştir (Küçük, 1979, s.607; Kodaman, 1983, s.162 vd.) Başka bir ifade ile Şark Meselesi, Balkanlarda baş gösteren milliyetçilik hareketlerinin ve büyük güçlerin emperyalist emellerinin Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına yol açmadan tatmin edilmesi veya eğer bu yıkılış kaçınılmaz ise Osmanlı Devleti'ni Avrupa'daki güç dengelerini alt üst etmeden parçalama ve tasfiye etme sorunudur. (Zürcher, 1998, s. 62).

Viyana Kongresi'nden sonra bir yandan aralarında ittifaklar kurmak suretiyle güç blokları oluşturmaya çalışan Avrupa devletleri aynı zamanda Osmanlı tebaası olan gayr-ı Müslim unsurların haklarını bahane ederek Osmanlı toplum yapısının bozulmasını sağlamak amacıyla hamilik politikasını benimsemişlerdir. Avrupa devletleri bu suretle Osmanlı Devleti'ne birlikte ve meşru bir zeminde "müdahale hukuku" oluşturmuşlardır.

Avrupa devletleri Şark Meselesi'ni birlikte çözmek isteseler de Osmanlı topraklarının dostça paylaşılması pek de mümkün gözükmemektedir. Zira "Osmanlı coğrafyası üzerinde herhangi bir mevkiin bir devletin kontrolüne girmesi, dengeleri alt üst edebilir ve büyük güçleri karşı karşıya getirebilirdi. Bu durumda Osmanlı coğrafyası üzerinde doğrudan ve dostça bir paylaşım olamayacağına göre "de facto" durumlar yaratmak suretiyle Osmanlı mirasından pay almak en makul bir strateji olurdu. Nitekim büyük Avrupa devletleri bu tarihten itibaren Osmanlı millet sistemini sarsmaya, Osmanlı toplumundaki imtizacı (huy birliği) ve ortak değerleri ortadan kaldırmaya yönelik politikalar takip etmişlerdir. Fransız ihtilali sonrasında yayılan fikirler, büyük devletlerin emperyalist düşünceleri ile birleşince Osmanlı Devleti için felaketler çağı da başlamış oluyordu. Nitekim Hıristiyan unsurların ayaklanmaları, büyük devletlerin teşvik ve destekleriyle başarı sağlamakta gecikmemiştir. Yunan isyanının çıkmasında, gelişmesinde ve Yunan devletinin kurulmasında Rusya ile birlikte İngiltere ve Fransa önemli rol oynamışlardır. Yunan isyanı sırasında Müslüman ahalinin kıyım uğraması karşısında Avrupalı devletlerin

sessiz kalmaları isyancıların cüretini bir kat daha artırmıştır. Yunan isyanı, başlaması, gelişmesi ve neticeleri itibariyle değerlendirildiği takdirde Müslüman-sız-Türksüz bir Balkanlar yaratmak isteyen Avrupa devletlerinin netice alınabilir politikalar takip ettiklerini göstermektedir. Bu politik destek, Osmanlı Devleti'ndeki diğer unsurları da harekete geçirecek ve bu itibarla Yunan isyanı daha sonra çıkacak olan isyanlar için örnek teşkil edecektir. Dış politikada yalnız kalmış olan Osmanlı Devleti, esasen kendi iç meselesi olan isyanları kendi inisiyatifi ile bastıramamış ve büyük devletlerin müdahalelerine maruz kalmıştır. Neticede çağın kabul gören hamilik politikası, ulus devletlerin ortaya çıkmasını sağlarken, Osmanlı Devleti'nin de Avrupa coğrafyasından çekilmesine yol açmıştır. Bu çekiliş sırasında Müslüman-Türk ahali, insanlık dışı saldırılar ve katliamlara maruz kalırken, yüzlerce yıl yaşadıkları topraklardan atılmak ve göç etmek zorunda kalmıştır” (Turan, Gürbüz, 2006).

Büyük güç politikalarının sadece Osmanlı Devleti'nin paylaşılması ile sınırlı kalmadığı görülmektedir. 1815'ten sonraki dönemde sanayi ve ticaret bakımından İngilizlerin kayda değer bir hakimiyete sahip olduğu görülmektedir. Sanayinin yarattığı zenginlik ve sanayinin sağladığı güç İngiltere'yi kuvvetli ve rakipsiz hale getirmiştir. Fransa'nın Pasifik'te ara sıra yaptığı hareketler ya da Rusların Türkistan'daki saldırıları bir yana bırakılırsa İngiltere'nin ciddi bir rakibi kalmamıştı. Fransa ve Rusya'nın genişleme çabaları birtakım sorunlar yaratıyorsa da pek çok yerde ve uzun süreyle İngiliz çıkar grupları (tüccarlar, büyük çiftlik sahipleri, gezginler, misyonerler) karşılarında yerli halklar dışında yabancı kimse bulmamışlardır (Kennedy, 2009, s. 182).

İngiltere'den sonra Fransa'nın da hatırı sayılır bir sömürge alanına sahip olduğu görülmektedir. Hakeza Osmanlı Devleti'nde yaşayan Hıristiyan unsurların hamiliği hususundaki aktif politikası Fransa'nın da Osmanlı coğrafyası üzerindeki ilgisini göstermektedir. Yunan isyanının devam ettiği bir dönemde 1827 yılında Navarin'de Osmanlı donanmasının yakılmasında İngiltere ve Rusya ile birlikte hareket eden Fransa, Yunanistan'a bağımsızlık verilmesini ihtiva eden Londra Antlaşması'nı da imzalamıştır. 1826'da Yeniçeri ocağının kapatılması ve Osmanlı donanmasının Navarin'de yakılmasını fırsat bilen Fransa 1830'da sudan bir bahane ile Cezayir'i işgal etmiştir.

Fransa'nın sahip olduğu güce dayalı politikası işe yaramış, Cezayir'i tekrar Osmanlı Devleti'ne vermeye yanaşmadığı gibi Tunus ve Trablusgarp'ı da ele geçirmek için buralarda da hak iddia etmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti ise Fransa'nın işgali karşısında hiçbir müdahalede bulunamamış ve Cezayir'i kaybetmiştir. Osmanlı Devleti'nin bu tarihlerde uğraştığı en önemli meselesi Rusya'nın tahrik ve teşvikiyle baş gösteren isyanlardır.

Yakınçağın başlarında bir hayli güçlenen ve dünya siyasetinde etkili bir devlet olmak isteyen Rusya'nın da yöneldiği coğrafya

Osmanlı ülkesi olmuştur. Ancak Boğazlar, Kafkaslar ve Balkanları ele geçirmeyi düşünen Rusya'nın bu politikasını tek başına başarabilmesi mümkün gözüküyordu. Zira İngiltere ve Fransa gibi dönemin güçlü devletlerinin menfaatleriyle çatışacağını bilen Rusya temkinli hareket etmek zorundaydı. Rus Çarı I. Aleksandr döneminde (1801-1825) belirgin hale gelen Rusya'nın Osmanlı topraklarına yönelik politikası esasen Rus Çarı Deli Petro (1721-1725) ve İmparatoriçe II. Katerina (1762-1796) zamanında başlayan misyonun devamından başka bir şey değildir. Viyana Kongresi sırasında Rus diplomatların Balkan milletlerinin geleceği konusunu dile getirmeleri Rusya'nın artık Osmanlı Devleti'ne karşı her an harekete geçebileceğini gösteriyorsa da yeni dünya düzeninde bunun mümkün olmayacağı anlaşılmaktadır. Kaldı ki, Viyana Kongresi'nde alınan kararlardan sonra devletler arasında ikili ilişkiler yerini çoklu ilişkilere bırakmıştı. Hal böyle olunca Rusya'nın, Osmanlı topraklarının paylaşımı konusunda Tilsit Anlaşması'nda (Armaoğlu, 1997, s.66-67) olduğu gibi yeni müttefikler bulması gerekiyordu.

Çar I. Aleksandr'ın ölümü üzerine tahta çıkan Çar I. Nikola (1825-1855) döneminde de Osmanlı topraklarının paylaşılması konusunda politikası değişmeyen Rusya'nın özellikle Boğazlarda kontrolü sağladıktan sonra Akdeniz'e inebilmek için karşısına çıkan fırsatları çok iyi değerlendirdiği görülmektedir. 1821'de başlayan Yunan isyanını destekleyen Rusya, 1828'de Devleti'ne savaş açmış ve 1829'da Edirne'yi ele geçirmiştir. Aynı yıl imzalanan Edirne Antlaşması ile Osmanlı Devleti, savaş tazminatı ödemeyi kabul ettiği gibi bazı Karadeniz liman ve kalelerini de Rusya'ya terk etmek zorunda kalmıştır. Hakeza Sırbistan, Eflak-Boğdan Prenslikleri için yeni tavizler verilmiş ve bağımsız Yunan Krallığı'nın kurulması için bir protokol imzalanmıştır. Ayrıca Rusya, Akdeniz'e inme konusunda stratejik bakımdan son derece önemli görülen ticaret gemilerini boğazlardan serbestçe geçirme hakkını elde etmiştir (Ş.Turan, 1951, s.111-115).

Edirne Antlaşması Rus ilerleyişini önleyemeyen Osmanlı Devleti'nin diplomaside de başarı elde edemediğini ve galibin istediği şartları kabul etmek zorunda kaldığını göstermiştir. Edirne Antlaşması'ndan sonra Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki dostane ilişkiler başladığı söylenebilirse de hemen her alanda rakip olmaktan çıkmış olan Osmanlı Devleti'nin, Rus himayesi altında ve yalnız Rusya'nın arzularını yerine getirecek zayıf bir varlık halinde devam etmesi, Rus menfaatlerine daha uygundu. Bu kanaatle Rusya gelecekte takip edeceği politika için ilk adımı atmış oluyordu. (Ş.Turan, 1951, s.149-150) Esasen Edirne Antlaşması'ndan önce Çar I. Nikola'nın emriyle bir komisyon toplanmış ve Osmanlı Devleti'ne karşı izlenecek politika "Osmanlı Devleti'nin çökmesine meydan vermektense onun korunmasına çalışmak Rusya'nın çıkarlarına daha uygundur." şeklinde belirlenmişti (Armaoğlu, 1997, s.227). Kavalalı Mehmet Ali Paşa isyanı üzerine yaşanan gelişmeler Rusya'nın bu politikası için önemli bir

fırsat olacaktır.

Rusya'nın 1828-1829 savaşında elde ettiği başarıdan sonra Osmanlı-Rus ilişkilerinde önemli gelişme, Sultan II. Mahmut'un, ortaya çıkan Mısır bunalımı (Kavalalı Mehmet Ali Paşa isyanı) sebebiyle yardım istemesi üzerine Çar I. Nikola'nın 1833'te Rus donanmasını İstanbul'a göndermesi ve aynı yıl Rusya ile Osmanlı Devleti arasında Hünkâr İskelesi Antlaşması'nın (Armaoğlu, 1997, s. 206 vd.) imzalanması olmuştur. Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti, boğazları Rus gemileri dışında kalan tüm yabancı savaş gemilerine kapamayı kabul etmiştir. Bu hüküm Rusya'nın İngiltere karşısında önemli bir üstünlük kazanması anlamına geliyordu. Boğazlar yüzyıllardır dünya politikasında her zaman önemli bir stratejik mevki olmuştur. Boğazlarda bir devletin kontrolü olmaz ise İngiliz donanması Çanakkale'den Karadeniz'e geçerek Rus kıyılarını tehdit edebilirdi. Ancak, boğazların hâkimiyeti Rusların elinde olduğu takdirde İngiliz donanmasının girmesine engel olmakla kalmayacakları gibi kendi donanmalarını da Akdeniz'e çıkarabilirler ve İngilizleri tehdit edebilirlerdi.

Rus Çarı I. Nikola, İngiltere'ye rağmen göz diktiği Osmanlı topraklarını tek başına ele geçirmeye kalkışmamıştır. Rus Çarı, 1853 yılı başında Sen-Petersburg'da İngiltere'nin Rusya elçisine Osmanlı Devleti için "hasta adam" tabirini kullanırken aslında Osmanlı topraklarının paylaşılmasını önermiştir. Bu bilgilerden Rusya'nın, Osmanlı Devleti'ne karşı politikasının değişmediği anlaşılmaktadır. İngiltere ise Hindistan ticaret yolunun güvenliğini düşünerek Rusya'nın yayılmasını engellemek istiyordu. Bu şartlarda İngiltere için en makul yol Rusya ile Osmanlı Devleti'nin savaşması olacaktır.

Rus Çarı'nın Osmanlı topraklarının paylaşılması önerisi İngiltere tarafından reddedildiği gibi İngilizler, Rusya'nın bu önerisini Osmanlı Devleti'ne bildirmişlerdir. Bu gelişme üzerine İngilizlerin asıl niyetlerini anlamayan Rusya, Akdeniz'e inmek için tarihi bir fırsat yakaladığını düşünerek geri adım atmamış; Osmanlı Devlet erkânı da İngiltere tarafından destekleneceğini düşünerek Rusya'nın taleplerinin diplomatik yollarla çözümüne yanaşmamıştır.

Kırım Harbi'nin çıkmasına neden olacak asıl gelişme "Kutsal Yerler Meselesi" (Baykal, 1959, s.241 vd.; Birbudak, 2018, s.241-242; Sannav, 2222, s.258-259) ile olmuştur. 1847 yılında Beytullahim'de gerçekleştirilen bir Ortodoks ayini sırasında Hıristiyanlarca tarihi ve dini önemi büyük olan bir yıldızın kaybolması ile başlayan Katolik-Ortodoks gerilimi giderek büyümüş ve konu 1852 yılına gelindiğinde Osmanlı Devleti içerisindeki Hıristiyanların himayesi meselesi halini almıştır. Osmanlı Devleti, kendi sınırları içerisinde yaşayan Katolikler adına taleplerde bulunan Fransa ile Ortodoksların haklarını koruduğu iddiasıyla hareket eden Rusya arasında kalmıştır. 1853 yılı şubat

ayı sonunda Prens Aleksandr Sergeyeviç Mençikof (Menshikov) Rusya adına görüşmeler yapmak ve Ortodokslar lehine bazı yasal düzenlemeler elde etmek üzere İstanbul'a gelmiş ve Osmanlı ülkesinde yaşayan Ortodoks tebaanın himayesinin Rusya'ya verilmesini talep etmiştir. Bu talepler Osmanlı Devleti'nce reddedilmiştir. Mençikof'un gitmesinden sonra 26 Mayıs 1853 günü Osmanlı Devleti Avusturya, İngiltere, Fransa ve Prusya devletlerine birer nota vererek, kendisini korumak adına Tuna ve Anadolu kıyıları ile Boğazlarda bir takım askeri tedbirler almaya başladığını bildirmiştir. Rus Dışişleri Bakanlığı da Osmanlı Hariciye Nâzırı Reşit Paşa'ya yeni bir ultiमतom göndererek Mençikof'un isteklerinin sekiz gün içerisinde kabul edilmesini istemiş, aksi takdirde Rus askerinin Osmanlı sınırını geçeceği bildirilmiştir. (Birbudak, 2018, s.242) Bu talebine olumlu bir cevap alamayan Rusya 22 Haziran 1853 tarihinde Memleketeyn (Eflâk ve Boğdan) topraklarını işgal etmiştir (Demiray, 2021, s.623).

Ortodoks milletlerin hamisi olarak kendini göstermek isteyen Rusya, Osmanlı topraklarına saldırmakla aynı zamanda Ortodoks ahalinin ayaklanmasını teşvik etmek istiyordu. Rusya'nın, bundan böyle Eflak ve Boğdan'ın Osmanlı Devleti'ne vergi ödenmeyeceğini ilan etmiş (Sannav, 2222, s.263) olması da Kutsal Yerler Meselesi'nin bir devamı olarak Ortodoks tebaanın himayesi konusunda kararlılığını göstermek amacına yönelikti.

3. Kırım Harbi

Diplomatik yollardan da bir sonuç alınamamış, Rusya Memleketeyn işgalini sürdürmüştür. Bunun üzerine 26-27 Eylül 1853 tarihlerinde toplanan Meclis-i Umumi'de yapılan görüşmeler sonunda oy birliğiyle Rusya'ya savaş ilan edilmesi kararlaştırılmıştır. Şeyhülislam'dan fetva alındıktan sonra karar, Sultan Abdülmecid'in onayına sunulmuş ve 4 Ekim 1853 tarihinde yayımlanan hatt-ı hümayûn ile Osmanlı Devleti Rusya'ya savaş ilan etmiştir (Birbudak, 2018, s. 245). Böylece tarihe Kırım Harbi olarak geçecek olan Osmanlı-Rus savaşı başlamıştır. Kırım, Rumeli ve Kafkasya cephelerinde cereyan eden savaşlarda Osmanlı kuvvetleri önemli başarılar elde etmişlerse de savaşın başlarında (Kasım 1853) Batum'a yardım götüren Osmanlı donanmasının, Rus donanması tarafından batırılması (Sinop baskını), Ruslara önemli bir üstünlük sağlamış ve boğazları tehlikeye düşürmüştür. Bu gelişmenin yanı sıra Rusya'nın Eflak ve Boğdan'ı işgal etmesi, bir oldu-bittiye getirerek Osmanlı Devleti'nden toprak koparmaya çalışması Avrupa'daki statükoyu sarsabilirdi. Bunun üzerine İngiliz ve Fransız donanması Karadeniz'e çıkmış, İngiltere ve Fransa 27 Şubat 1854'te bir nota vererek Rusya'nın Eflak ve Boğdan'dan çekilmesini ve Osmanlı Devleti'nde yaşayan Ortodoksların himayesi isteğinden vaz geçmesini istemişlerdir. 12 Mart 1854 tarihinde de Osmanlı Devleti'yle bir ittifak anlaşması imzalamışlardır. Bu ittifaka göre Osmanlı Devleti'nin Asya veya Avrupa topraklarına Rusya tarafından yapılacak bir saldırıya

karsı her türlü yardımda bulunacaklardır. Bu karşılık Osmanlı Devleti de İngiltere ve Fransa'nın onayı olmadan Rusya ile hiçbir müzakereye girişmeyecek ve anlaşma yapmayacaktır. Rusya bu notaya cevap vermeden 27 Mart 1854'te İngiltere ve Fransa Rusya'ya savaş ilan etmişlerdir (Armaoğlu, 1997, s. 242).

İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı Devleti ile birlikte savaşa dahil olması, Avusturya'nın açık bir biçimde Osmanlı Devleti'nin yanında yer alması, Prusya'nın da bu ittifaka yakın bir siyaset izlemesi, Rusya'nın Eflak ve Boğdan'dan çekilmek zorunda kalması ve Kırım'da yeni bir cephe açılmasına rağmen savaşa son verilememiştir (Birbudak, 2018, s. 252). Bunun üzerine Osmanlı Devleti'nin Avrupalı müttefikleri, Rusya'yı Karadeniz'de zayıf düşürmek amacıyla Kırım cephesine kuvvet sevk etmişlerdir. Sonuçta Ruslar yenilmişlerdir.

4. Paris Barış Antlaşması

Osmanlı Devleti, İngiltere, Fransa, Avusturya, Prusya, Sardunya (Piyomente) ve Rusya'nın katıldığı Paris Barış Konferansı toplanmış ve 30 Mart 1856'da Paris Antlaşması imzalanmıştır. (Beydilli, 2007, s. 169 vd.)

Paris Antlaşması'nda alınan kararlar özetle şöyledir:

*Taraflar savaş sırasında işgal etmiş oldukları toprakları birbirlerine iade edeceklerdir.

*Osmanlı Devleti artık bir Avrupa devleti sayılacak, toprak bütünlüğü ve hürriyeti korunacaktır.

*Antlaşmayı imzalayan devletlerden biri veya birkaçı ile Osmanlı Devleti arasında bir anlaşmazlık çıkacak olursa taraflar savaşa başvurmadan önce diğer devletlerin aracılığını kabul edeceklerdir.

*28 Şubat 1856 tarihinde Padişahın yayınlamış olduğu İslahat Fermanı devletlere tebliğ edilmiş ve Antlaşmada yer almıştır. Fermanın antlaşmada zikredilmiş olması devletlere, Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışma yetkisi vermeyecektir.

*Boğazların kapalılığına dair 1841 Sözleşmesi yürürlükte kalacaktır.

*Karadeniz tarafsız olacak ve askersizleştirilecektir. Karadeniz'de savaş gemisi bulundurulamayacak ve mevcut tersaneler yıkılacaktır.

*Tuna'da seyrüsefer serbestliği ilkesi yeniden kabul edilecek, bunun için bir Tuna Komisyonu kurulacaktır.

*Besarabya'nın bir kısmı Boğdan'a ilave edilecektir.

*Eflak ve Boğdan'a özerklik verilecek, hiçbir devlet Eflak ve Boğdan'ın iç işlerine karışmayacaktır.

*Sırbistan'ın Osmanlı Devleti'nden almış olduğu özerklik hak ve yetkileri devletlerin garantisi altına alınacak, Osmanlı Devleti, diğer

devletlerin onayı olmadan Sırbistan'a asker sevk edemeyecektir (Armaoğlu, 1997, s. 251-252).

Sonuç

Paris Antlaşması'nda yer alan ve Osmanlı Devleti açısından en önemli görünen konu "artık bir Avrupa devleti sayılan Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü ile hürriyetinin korunacak" olmasıdır. İlk defa bu antlaşma ile Osmanlı Devleti bir Avrupa devleti olarak kabul edilmiş ise de Osmanlı toprak bütünlüğünün ve hürriyetinin korunması hükmünü dikkate almayacaklar ve kısa sürede unutacaklardır.

Kırım Harbi'deki yenilgisinden sonra da Rusya tarihi misyonundan ve politikasından vaz geçmemiş ve imzalanan antlaşmadaki aleyhindeki maddeleri kaldırmak için çalışmıştır. 1870-1871 Fransa ile Almanya savaşı devam ederken Karadeniz'le ilgili maddeye artık riayet edilmeyeceğini ilân etmiştir. Bu gelişme Paris Antlaşması ile Osmanlı Devleti'ne verilen teminatların tarihe karışması demektir. Ayrıca Rusya Boğazlar üzerindeki politikası da değişmeyecektir. Kırım Harbi'nden sonra yine ittifaklar oluşacak ve 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi'nin başlamasıyla Paris Antlaşması ile Osmanlı toprak bütünlüğünün garanti edilmiş olmasının bir şey ifade etmediği görülecektir (Beydilli, 207, s.171).

Rus ihtiraslarının hangi istikamette gelişeceği konusundaki tereddütler Kırım Harbi'nden sonraki dönemde de hep gündemde kalmıştır. İstanbul ve Boğazlara yönelik tarihi Rus politikasının gerçekleşmesi diğer devletleri aynı değerde bir paydan mahrum bırakabilirdi. Meseleye Rusya açısından bakılırsa Rusya'ya göre Boğazların daha güçlü bir devletin eline geçmesi bütün Güney-Rusya'nın hayatının o devlete tabi olması demek olacağı gibi Boğazları ele geçirecek olan Türkiye'den başka herhangi bir devlet büyük olmasa dahi Rusya için bir tehlike olacaktır (Bayur, 1991, s.11). Bu sebeple başta Türk boğazları olmak üzere Osmanlı coğrafyası her zaman büyük devletlerin mücadelelerine sahne olacaktır.

Konferansta barış görüşmeleri henüz başlamadan Osmanlı Devleti gayr-ı Müslimlere birtakım haklar tanıyan Islahat Fermanı'nı ilan etmişti. Islahat Fermanı'nın ilan edilmesi konferansa katılan ve müttefiki sayılan devletlerin desteğini almak amacı olarak görülmekteyse de aslında İngiltere, Fransa ve Avusturya'nın baskıları sonucu Osmanlı Devleti'nin kabul etmek zorunda kaldığı bir düzenleme olduğu aşikardır. Antlaşmada Islahat fermanının yer alması ve Islahat Fermanı'nın ilanına istinaden bundan sonra imzacı devletlerin Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışmayacaklarının ifade edilmiş olması görünüşte Osmanlı Devleti'nin lehinde bir hüküm gibi görünmesine rağmen bundan sonraki süreçte devleti her bakımdan uğraştıran bir mesele olacaktır. Zira Islahat Fermanı gereğince bir takım anayasal değişikliklerin yapılması, millet sisteminin yeniden düzenlenmesi gerekli hale

gelmiştir. Bu husus Osmanlı toplum yapısında ciddi değişikliklere yol açması ve Osmanlı yönetim biçiminin değişmesi anlamına geliyordu ki bu süreçte hamilikten geri durmayacakları için büyük devletlerin her fırsatta müdahale etmelerine imkân verilmiş oluyordu. Nitekim bu hükmün de geçerliliği çok uzun sürmemiş ve Avrupa devletleri Osmanlı Devleti'nin iç işlerine kaldıkları yerden müdahale etmeye devam etmişlerdir. Osmanlı Devleti'nde çıkan isyanlarda da büyük devletlerin sürekli olarak müdahalelerde bulunmuşlar ve asileri de himaye etmişlerdir. Osmanlı Devleti ise esasen bu devletler tarafından hazırlanan isyanları kendi inisiyatifi ile bastıramamış ve büyük devletlerin müdahalelerine cevap verememiştir. Neticede çağın kabul gören güç politikaları ulus devletlerin ortaya çıkmasını sağlarken, Osmanlı Devleti'nin de Avrupa coğrafyasından çekilmesine ve bu coğrafyayı terk etmesine yol açmıştır. Bu çekiliş sırasında insanlık dışı saldırı ve katliamlara uğrayan Müslüman-Türk ahali göç etmek zorunda kalmış ve yüzlerce yıl yaşadıkları topraklardan atılmıştır (Karpaz, 2012).

Ekonomisi zaten zayıf bir durumda olan Osmanlı Devleti Kırım Harbi sırasında 1854'de ilk defa dış borç almak zorunda kalmıştır. Kırım Harbi'nden galip çıkmışsa da Osmanlı Devleti'ne ağır mali bir yük getirmiş olduğundan dış borçların ödenmesinde zorlanan ve yeni borçlar almak mecburiyetinde kalan devlet 1881'de Muharrem Kararnamesi'ni yayınlamak suretiyle dış borçları ödeyemeyeceğini ilan etmiştir. Bunun üzerine alacaklı devletlerin borçlarını tahsil etmek üzere idaresi İngiltere ve Fransa'da olmak üzere Duyun-ı Umumiye Teşkilatı kurulmuştur (Açba, 2004). Böylece Osmanlı Devleti'nin bütün gelir kaynaklarının ve maliyesinin kontrolü büyük güçlerin eline geçmiş oldu. Tabiatıyla dış borçlar devletin yıkılmasında önemli bir gerekçe olacaktır. Zira İngilizlerle yapılan 1838 Balta Limanı Anlaşması'ndan sonra Duyun-ı Umumiye Teşkilatı marifetiyle Osmanlı Devleti'nin ekonomik bağımsızlığı da kalmamıştır.

Sonuç olarak; Kırım Harbi sonunda Rusya'nın etkisiz hale getirilmesiyle İngiltere ve Fransa, Orta ve Uzakdoğu politikalarını devam ettirebilmek için oldukça kazançlı çıkmışlardır. Osmanlı Devleti'nin ise savaştan galip çıkmasına rağmen büyük güç politikalarına boyun eğmek zorunda kalmış ve Rus tehlikesinin bertaraf edilmesinden başka bir kazancı olmamıştır..

Finansal Destek ve Teşekkür / Grant Support and Acknowledgement	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması / Conflict of Interest	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.

Kaynakça

- Açba S. (2004). *Osmanlı Devleti'nin dış borçlanması (1854-1914)*, Ankara.
- Armaoğlu F. (1997). *19.yüzyıl siyasi tarihi, (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara,
- Baykal B. S. (1959). "Makamat-ı Mübareke meselesi ve Babîâlî", *BELLETEM*, (23)90, Nisan Türk Tarih Kurumu, s.241-266.
- Bayur Y. H. (1991). *Türk inkılâbı tarihi, (2) 3*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Beydilli K. (2007). "Paris antlaşması", *TDV İslam Ansiklopedisi*, (34), İstanbul, s. 169-172.
- Birbudak T. S. (2018). "1853-1856 Kırım Harbi'nde Osmanlı-Avusturya ilişkileri", *Belletem*, (82) 293, Nisan, Türk Tarih Kurumu, s. 241-264.
- Demiray S. (2021). "Kırım savaşı ve sonrası Osmanlı-Rusya ilişkileri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 71, Mayıs, Erzurum, s..617-634.
- Karpat K. (2012). *Balkanlarda Osmanlı mirası ve milliyetçilik*, Çeviren: Recep Boztemur, Timaş, İstanbul.
- Kennedy P. (2009). *Büyük güçlerin yükseliş ve çöküşleri*, Türkiye İş Bankası, İstanbul.
- Kodaman B. (1983). *Şark meselesi ışığı altında Sultan II. Abdülhamid'in Doğu Anadolu politikası*, İstanbul.
- Küçük C. (1979). "Şark meselesi hakkında önemli bir vesika", *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Tarih Dergisi, Ord. Prof. Dr. İ. Hakkı Uzunçarşılı Hatıra Sayısı*, İstanbul, s. 607-638.
- Sannav S. C. (2022). "Kırım savaşı'nın (1853-1856) Balkanlar'daki milliyetçilik hareketlerine etkileri", *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, (5).9, s. 257-277.
- Soysal M. (1999). *Fransız ihtilali ve Türk-Fransız diplomasi münasebetleri, (1789-1802)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara,
- Turan M. (2015) "Yakınçağda Osmanlı Devleti'nin Avrupa'dan Tasfiyesi Yönünde Politikalar", *Osmanlı'dan Günümüze Bosna Hersek Uluslararası Sempozyumu Bildirileri 9-10-11 Haziran 2010, Tuzla 2011*, s. 208-221.
- Turan M. (2015). "I. Dünya savaşı öncesinde Avrupa devletlerinin siyaset stratejileri ve Osmanlı Devleti", *100.Yılında I. Dünya Savaşı Uluslararası Sempozyumu, 03-05 KASIM /NOVEMBER 2014, Atatürk Araştırma Merkezi-Karoli Gaspar Üniversty-Hacette Üniversitesi AİİT Enstitüsü Budapeşte/Macaristan*, Ankara, s. 57-89.
- Turan M. (2019). "Avrupa ve Türkiye", *Atatürk ilkeleri ve inkılap tarihi I*, Eskişehir, s.88-124.
- Turan M. Gürbüz M. (2006). Yunan bağımsızlık düşüncesinin tarihi temelleri ve Tripoliçe katliamı", *Uluslararası Suçlar ve Tarihi, 1 (Yaz)* Ankara, s.9-42.
- Turan Ş. (1951) "1829 Edirne antlaşması", *A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, (9) 1-2, s. 111-151.
- Uçarol R. (2000). *Siyasi tarih, (1789-1999)*, 5. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Zürcher E. J. (1998). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi*, İletişim, 3. Baskı. İstanbul.

Extended Abstract

Geographical explorations, the Industrial Revolution in Western countries and the French Revolution in 1789 led to significant changes in the economic, military, political and social fields in Europe and enabled the emergence of great power politics. After the geographical explorations, not only did the world trade routes change, but the world outside Europe became weakened, while the European states, which became stronger in every respect, established their dominance over vast lands. The fact that the India-Europe trade route came under the control of European states should be seen as a development that will directly affect world trade and shape the political structures of the states.

With the discovery of new trade routes, the development of technology also increased transportation opportunities. With the Industrial Revolution in Europe, the increase in production led to significant changes in the economic and social fields, and the policies followed by the states began to take shape in the direction of the requirements of industrialization. The need to meet the raw material needs for industry and to find new markets for produced goods has begun to form the basis of new policies.

These developments brought about serious competition among the richer European states. This competition in the European geography after the French Revolution in 1789 and pitted the great powers against each other. The invasions undertaken by Napoleon Bonaparte after the Revolution, with the desire to become the sole power in Europe, were a development that not only disrupted the European status quo but also harmed the interests of other states in the world outside Europe. For this reason, Britain, Russia, Austria-Hungary, Prussia and the Papacy acted together and started wars against France, known as the Coalition Wars. Because the dominance of one state in Europe could not be allowed. For this reason, it was inevitable to re-establish the status quo in Europe. The main issue that needs to be mentioned here is that the policy pursued by these states in order to establish the European status quo will not be limited to Europe and has turned into a claim to establish a "new world order". Indeed, the struggles after this date will take place outside the European geography. In addition, since these states will not encounter serious resistance in the geographies they reach, the struggles there will still take place between these states.

The coalition wars that started with Napoleon's seizure of power in 1804 continued until mid-1815. After Napoleon was defeated by the British and Prussian armies at Waterloo on June 18, 1815, an agreement was made between the Coalition states and France in Paris on November 20, 1815, and France agreed to withdraw to the 1792 borders. Although it was defeated and retreated to its former borders, France took its place again in the re-established balance of powers in Europe.

The states that acted together against Napoleon (Britain, Austria, Russia, Prussia) decided to convene a comprehensive congress with the participation of all European states that had fought against France or were in alliance. Thus, in order to re-establish and ensure the permanence of peace and order in Europe, the Congress of Vienna was convened on October 1, 1814, under the chairman of the Austrian president, Prince Klemens Von Metternich, and some decisions were taken in 1815. These decisions determined the limits of the policies that states would follow in the European geography without harming their interests. These developments in Europe have shown that great powers cannot establish an order on their own, no matter how powerful they are. Bilateral relations have now been replaced by multiple relations.

The policies of the industrialized European states, which settled the issues among themselves at the Congress of Vienna, developed to the detriment of the Ottoman State after this date. Almost all issues related to the dismemberment and partition of the Ottoman State were called the "Eastern Question". The term "Eastern Question", which was first expressed at the Congress of Vienna, was used for the protection of non-Muslim subjects living in the Ottoman State, but it gained a broader meaning over time. "The whole of the historical issues arising from the desire of the great states of Europe to bring the Ottoman State under their economic and political influence and domination or to dismember it by creating reasons and to ensure the independence of various nations living under Ottoman rule was called the Eastern Question". In other words, the Eastern Question is the problem of satisfying the imperialist ambitions of the great powers without leading to the collapse of the Ottoman State or, if collapse is inevitable, the problem of dismembering and liquidating the Ottoman State without upsetting the balance of power in Europe. In short, although the Congress of Vienna did not directly concern the Ottoman State, the policies of the great powers after the congress would be shaped towards the disintegration and partition of the Ottoman State. In this context, after the Congress of Vienna, European states, which tried

to form power blocs by establishing alliances among themselves on the one hand, adopted the policy of patronage to ensure the dissolution of the social structure under the pretext of the rights of non-Muslim elements who were Ottoman subjects. Thus, European states created a "law of intervention" against the Ottoman State together and on a legitimate ground.

As can be understood from this information, determining the status quo in Europe with the Congress of Vienna in 1815 accelerated colonialism and made it more systematic by igniting the historical thought and mission towards the destruction of the Ottoman State.

From this date onwards, the great European powers pursued policies aimed at shaking the Ottoman Nation System and eliminating the sense of coexistence and common values in the Ottoman society. When the ideas spread after the French Revolution combined with the imperialist thoughts of the great powers, the era of rebellions began for the Ottoman State. As a matter of fact, the Mora Rebellion, which broke out in 1821, was successful with the support of the great powers. Britain and France, along with Russia, played important roles in almost every stage of the Greek rebellion. The Greek rebellion, if evaluated in terms of its beginning, development and results, is a result of the policies followed by the European states that wanted to create a Balkans without Muslims and Turks. This political support would mobilize other elements and the Ottoman State would have to deal with rebellions that broke out one after another.

Although the interests and ambitions of the states that had industrialized and entered the race to share the world focused directly on the Ottoman lands after the Congress of Vienna, it is clear that the issue will not be limited to the calculations only on the Ottoman State.

In this period, the undisputed greatest power was Britain. We see that France, which had considerable colonial lands after Britain, followed an active policy regarding the protection of the Christian elements living in the Ottoman State. During this period, the occupation of Algeria by France under a flimsy pretext in 1830 showed that France would be an important imperial power in the disintegration and sharing of the Ottoman State. France's power-based policy worked; it did not want to give Algeria back to the Ottoman State, as it saw that the Ottoman State could not intervene other than protesting.

Although it was in the process of disintegration, the Austro-Hungarian Empire also tried to take advantage of the current political developments and did not refrain from acquiring some lands from the Ottoman State, such as Bosnia and Herzegovina.

Russia, which wanted to be an influential state in world politics, also turned to the Ottoman State. However, it was not possible for Russia to achieve this policy on its own, since it could have conflicted with the interests of the powerful states of the time such as Britain and France. Because it could have clashed with the interests of powerful states of the period such as Britain and France. Russia, which wanted to reach the Mediterranean by taking control of the Straits, constantly provoked the Slavs in the Balkans against the Ottoman State thanks to the Pan-Slavist policy it pursued, and did not fail to support the Greek revolt that started in 1821. In such a period, Russia declared war against the Ottoman State in 1828 and captured Edirne in 1829. With the Treaty of Edirne signed in the same year, Russia obtained important concessions from the Ottoman State and gained the right to freely pass its merchant ships through the straits, which was considered strategically important. At the beginning of 1853 in Sen-Petersburg, Russian Tsar Nicholas I used the term "sick man" for the Ottoman State and proposed the partition of the Ottoman lands to the British ambassador to Russia. Britain, on the other hand, wanted to prevent Russia's expansion by considering the security of the Indian trade route. Under these circumstances, the most reasonable way for Britain would be a war between Russia and the Ottoman State.

Russia, which brought the "Holy Places Issue" into question, gave an ultimatum to the Ottoman State and demanded the fulfillment of its demands. After diplomatic means failed to yield any results, the Ottoman State declared war against Russia on October 4, 1853. Thus, the Ottoman-Russian war, which will go down in history as the Crimean War, began. Although the Ottoman forces achieved significant successes in the wars that took place on the Crimean, Rumelia and Caucasus fronts, the sinking of the Ottoman navy by the Russian navy (Sinop raid in November 1853) gave the Russians a significant advantage and endangered the straits. Moreover, Russia's attempt to

wrest territory from the Ottoman State could have shaken the status quo in Europe. Thereupon, the British and French fleets landed in the Black Sea, and on February 27, 1854, Britain and France issued a note demanding that Russia withdraw from Wallachia and Bugdan and give up its demand for the protection of the Orthodox living in the Ottoman State. On March 12, 1854, they signed an alliance agreement with the Ottoman State. According to this alliance, they would provide all kinds of assistance in the event of an attack by Russia on the Asian or European territories of the Ottoman State. In return, the Ottoman State would not enter into any negotiations or agreements with Russia without the approval of Britain and France. Before Russia could respond to this note, Britain and France declared war against Russia on March 27, 1854. Austria and Prussia also supported the Ottoman State. When Russia refused to give up, the European allies of the Ottoman State sent forces to the Crimean front and the Russians were defeated.

The Paris Peace Conference was convened with the participation of the Ottoman State, Britain, France, Austria, Prussia, Sardinia (Piedmont) and Russia and the Treaty of Paris was signed on March 30, 1856. With the Treaty of Paris, it was decided that the Ottoman State would henceforth be considered a European state and its territorial integrity and freedom would be protected. In addition, the Treaty also included the Edict of Reform and it was decided that the states would not interfere in the internal affairs of the Ottoman State. However, the European states continued to interfere in the internal affairs of the Ottoman State as they had left off, and they did not take into account the provision on the protection of territorial integrity and freedom, and soon forgot about it.

As a result, Britain and France gained considerably by neutralizing Russia at the end of the Crimean War in order to continue their policies in the Middle and Far East. The Ottoman State, on the other hand, despite emerging victorious from the war, had to submit to great power policies and gained nothing other than the elimination of the Russian danger.